

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΑΔΗΣ
Ύπατος Αρμοστής της Σμύρνης

Της Χριστιάννας Λούπα

Ο Αριστείδης Στεργιάδης, κρητικός και φίλος του Βενιζέλου, μετά από παρακλήσεις του, διορίστηκε Ύπατος Αρμοστής της Σμύρνης το 1919, όταν έγινε η ελληνική απόβαση και, όλως παραδόξως, διατήρησε την θέση αυτή και όταν άλλαξε η κυβέρνηση το 1920. Όπως φαίνεται όμως ο Βενιζέλος δεν γνώριζε καλά τον ιδιόρρυθμο χαρακτήρα του, γι αυτό και η τοποθέτησή του στη θέση αυτή θεωρήθηκε από τους ιστορικούς ένα από τα μεγαλύτερα λάθη του.

Οι σχέσεις του πάντως με τους Έλληνες της Σμύρνης ήταν πάρα πολύ άσχημες, καθώς και με τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο και την στρατιωτική και πολιτική ηγεσία. Κατηγορήθηκε δε, ότι δωροδοκήθηκε με χιλιάδες χρυσές λίρες από τους Τούρκους για να μεροληπτεί υπέρ τους. Ο ίδιος ήταν κατά της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Λίγες μέρες πριν την καταστροφή έστειλε μηνύματα στους αντιπροσώπους της Αρμοστείας σε άλλες πόλεις να μην ενθαρρύνουν τους ελληνικούς πληθυσμούς να αποχωρήσουν μετά την κατάρρευση του μετώπου, γεγονός, ωστόσο, που δεν εμπόδισε τον ίδιο να εγκαταλείψει τη Σμύρνη στις 25/8 με αγγλικό πλοίο, δύο μέρες δηλαδή πριν ο τουρκικός στρατός μπει στην πόλη, εν μέσω αλαλάζοντος πλήθους που ήθελε να τον λυντσάρει. Στην Ελλάδα δεν γύρισε ποτέ και μέχρι το τέλος της ζωής του έζησε στη Νίκαια της Γαλλίας, υπό την προστασία των Άγγλων, ενισχύοντας την άποψη πως ήταν πράκτορας της Intelligence Service.

Παρ' όλα αυτά, η αλήθεια είναι πως ο Στεργιάδης εκτελούσε εντολές της κυβερνήσεως η οποία παρέμενε αναποφάσιστη για την εκκένωση της Σμύρνης, μέχρι την τελευταία στιγμή. Γι αυτόν τον λόγο δεν στάλθηκαν ελληνικά πλοία να παραλάβουν τον πληθυσμό, εγκαταλείποντάς τον στην τύχη του.

Τα κείμενα που ακολουθούν αφορούν κυρίως την συμπεριφορά του Στεργιάδη κατά την περίοδο πριν την Μικρασιατική Καταστροφή και εξηγούν πιστεύω το μίσος που είχαν οι Σμυρνιοί εναντίον του, το οποίο, όπως φαίνεται, ήταν μάλλον αμοιβαίο.

Ο αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως Εμμανουήλ Ρέπουλης πήγε ο ίδιος στη Σμύρνη, προσπαθώντας να δει τι συνέβαινε με τον Στεργιάδη, μετά τον σάλο που είχε δημιουργηθεί. Έστειλε τότε, με ημερομηνία 1η Ιουλίου 1919, το εξής τηλεγράφημα στον Βενιζέλο, στο Παρίσι:

«Θεωρώ αναγκαίον συστήσετε κύριον Στεργιάδην αποφεύγη χειροδικίας και εξυβρίσεις... Εξύβρισε και απέπεμψε δημοσιογράφους άνευ αιτίας. Κατελθών αυτοκινήτου ερράπισε καθ' οδόν αμαξηλάτην υβρίζοντα ίππον του και Μωχαμέτην. Συνέλαβε και παρεμβάντα επιβάτην αμάξης και περέπεμψεν αμφοτέρους Στρατοδικείον. Καλέσας συμβούλιον Πανιωνίου Συλλόγου, όπως δηλώση ότι δεν επιτρέπει τέλεσιν αγώνων, ενώ το Συμβούλιον απεδέχθη δήλωσιν άνευ αντιρρήσεως, κ. Στεργιάδης επρόσθεσεν ότι συνηθίζει και να δέρνη και αφηγήθη ότι εις Ήπειρον έσπασε δέρων δώδεκα ράβδους και ότι οι παρουσιαζόμενοι εις αυτόν έπρεπε να φορούν από μέσα προβιάν δια να μη ματώνουν. Φαντάζεσθε εντύπωσιν και σχόλια. Εις υπαλλήλους Τραπέζης Αθηνών παρουσιασθέντας ίνα δηλώσουν ότι θα συμμορφωθούν με απεργίαν συναδέλφων των εν Αθήναις, δεν ηρκέσθη να απαγορεύση τούτο, αλλά εδήλωσε και ότι θα τους συλλάβη και θα τους διαπομπεύση. Και επομένην πρωίαν διέταξεν αστυνομίαν και συνέλαβε και ωδήγησε πάντας εν πομπή παρ' αυτού. Ηπειλήσε δε τότε ότι συνηθίζει να δέρη και αφηγήθη πόσους έδειρε εις Ήπειρον και πώς έδειρε και ένα ιερέα. Επειδή δε εις των υπαλλήλων εμειδίασεν ακούων την διήγησιν επετέθη κατ' αυτού, τον ερράπισε δις και απέπεμψεν όλους, συλλαμβάνων έκαστον από βραχίονα. Όταν δε εις των υπαλλήλων εδήλωσεν ότι είναι Ιταλός υπήκοος, κ Στεργιάδης είπεν ότι πρέπει να εντρέπωνται αυτοί, οι μη Έλληνες δηλαδή, να ακολουθούν τους ραγιάδες... Φοβούμαι μήπως ευρισκόμεθα ενώπιον παθολογικού φαινομένου... φοβούμαι όμως δυσφορίαν και αγανάκτησιν ομογενούς πληθυσμού Σμύρνης, μήπως

ξεσπάση εις αποδοκιμασίαν. Φαντασθήτε ότι εις ανωτέρω παρουσιάσεις έλεγε και ότι θα συλλάβη πεντακοσίους προκρίτους ομογενείς δια να τους δείρη και τους εξορίση... Μεταξύ πολλών ψιθυρίζονται ότι εάν εξακολουθήση τοιαύτη συμπεριφορά θα ευρεθούν εις ανάγκην να ζητήσουν αγγλικήν προστασίαν....»

Την ίδια μέρα και ο υπουργός Εξωτερικών Αλέξανδρος Διομήδης έστειλε στον Ν. Πολίτη, αντιπρόσωπο της Ελλάδας στη Διάσκεψη της Ειρήνης, ανάλογο τηλεγράφημα:

«Μετά πολλής λύπης αναγκάζομαι να σας μεταδώσω οδυνηράς πληροφορίας περί δράσεως κ. Στεργιάδη εν Σμύρνη. Η νοσηρά νευρικότης του έφθασεν εις κατακόρυφον. Ουδείς τολμά να του ομιλήση ή να παραπνευθή ή να δώση πληροφορίαν τινά εις την Αρμοστείαν. Ευρίσκεται εις ρήξιν με όλους σχεδόν... Και αυτός ο ευμενέστατος προς ημάς διακείμενος Αμερικανός Χόρτον... διακηρύσσει ότι λόγω της νευρικότητός του κ. Στεργιάδου είναι αδύνατος πάσα μετ' αυτού συνεννόησις. Εν γένει ομογενείς και ξένοι έχουν δυσμενεστάτην εντύπωσιν ήτις αντανακλά επί Ελλάδος. Τους Έλληνες υβρίζει ενώπιον και των ξένων με πρόθεσιν, θα έλεγε τις, εξευτελισμού. ...Οσάκις αρχαί ιδικαί μας εν επιτελέσει έργων των εύρουν πταίοντα Τούρκον ή Ισραηλίτην, περιπίπτουν εις δυσμένειαν αρμοστού. Ηρνήθη σκαιώς να δεχθή τον ανταποκριτήν του "Matin" ... Κακομεταχειρίζεται ομογενείς πληθυσμούς... Τρομοκρατεί πάντας με φανεράν απειλήν μαστιγώσεων και ραβδισμού... Εξεδίωξε λιμενάρχην διότι συνέστησεν εις κατάστημα τι τροφοδοτούν στρατόν ημών να αναρτήση ελληνικήν σημαίαν... Αρχηγός χωροφυλακής ζητεί ανάκλησιν, ουδείς δε υπάλληλος θέλει να μείνη... Συνέπεια τούτων είναι ότι Τούρκοι γίνονται αυθαδέστεροι και ημέτεροι ταπεινότεροι.... Η κατάσταση εις κρίσιμωτάτη... πρέπει να ελκύση άμεσον προσοχήν όσον υποπτεύομαι ότι ευρισκόμεθα προ παθολογικού φαινομένου...»

Ακολουθεί επιστολή του Μητροπολίτη Χρυσόστομου προς τον Στεργιάδη, με ημερομηνία 18 Νοεμβρίου 1919:

«Εξοχώτατε,

Από δεκαπενθημέρου ακριβώς, έχω να ιδώ την Υμετέραν εξοχότητα. Ήλθον εξάκις κατά το διάστημα τούτο εις το μέγαρόν σας, αλλά δεν εστάθη δυνατόν να εισαχθώ παρ' αυτή...»

Ο Γιάννης Κορδάτος αναφέρει στην Ιστορία του:

«Ο Στεργιάδης... από την πρώτη μέρα έδειξε πως είχε σκοπό να παίξει το ρόλο Τούρκου Πασά.»

Σε επιστολή του προς τον νεαρό Γεώργιο Παπανδρέου ο Στεργιάδης αναφέρει κυνικά:

« Καλύτερα να μείνουν εδώ να τους σφάξει ο Κεμάλ, γιατί αν πάνε στην Αθήνα θα ανατρέψουν τα πάντα.»

Ο Μιχ. Ροδάς, που ως διευθυντής του Γραφείου Τύπου στη Σμύρνη, υπήρξε ένας από τους στενότερους συνεργάτες του, γράφει μεταξύ άλλων:

«... Κράμα ηθικής και ανηθικότητας, μεγαλοφυίας και ανικανότητας. Ήρωας αναμφισβητήτως καλών και ολεθρίων έργων. Υπεράνθρωπος και μικράνθρωπος, δούλος των παθών, των ορέξεων και των φιλοδοξιών του. Η μεγαλύτερα του ικανότης ήτο να εξαπατά τους πάντας και να τους καταγοητεύη όταν ήτο ήρεμος... Ν' απογυμνούται δε και ν' αποκαλύπτεται όταν κατελαμβάνετο από μανίας. Υφίστατο ένα πραγματικόν σεληνιασμόν. Άφριζε και υπενθύμιζε την κατσίκα με το γάλα. Με μίαν κλωτσιά έχυνεν ό,τι πολύτιμον και ευεργετικόν εδημιούργει επί πολλές ώρας και ημέρας.»

Δριμύτερος είναι ο Αλ. Μαζαράκης Αινιάν στα Απομνημονεύματά του:

«... Εις το πνεύμα του εκυριάρχησε μία και μόνη ιδέα. Να τρομοκρατήση άνευ ουδενός λόγου τον ελληνικόν πληθυσμόν και να περιποιηθή τον τουρκικόν. Βεβαίως έπρεπε να μη διοικήσωμεν με

βιαιότητα τους Τούρκους και εν γένει τους αλλοεθνείς... Αλλά εκ παραλλήλου επεβάλλετο η ελληνική διοίκηση να αποκτήσει την αγάπην και να κινήσει εις το ανώτατον σημείον το εθνικόν φρόνημα των επί τούς αιώνας δουλευόντων ελληνικών πληθυσμών και να φανή προς αυτούς αληθινά πατρική.... Ο Στεργιάδης εκίνησεν αμέσως την αντιπάθειαν του ελληνικού πληθυσμού, τον οποίον καταφανώς περιεφρόνει και κακομετεχειρίζετο... Δυστυχώς ο Στεργιάδης δεν αντικατεστάθη... και έμεινε μισούμενος από τους ατυχείς Έλληνας της Μικράς Ασίας, χωρίς να κάμη τίποτε δια να προλάβη ή έστω να μετριάση την καταστροφήν... Το δε οικτρόν είναι ότι έφυγεν από τον τόπον αυτόν, τον οποίον με τόσον αγέρωχον και περιφρονητικόν τρόπον εκυβέρνα, ως φυγάς, χωρίς καν εγκαίρως να λάβη πρόνοιαν δια την αναχώρησιν του πληθυσμού, χωρίς να ειδοποιήση τουλάχιστον εγκαίρως αυτούς δια να λάβουν ατομικώς τα μέτρα των.»

Χαρακτηριστική και συγκινητική είναι η επιστολή του Χρυσόστομου προς το Βενιζέλο της 25^{ης} Αυγούστου, την ίδια μέρα δηλαδή που ο Στεργιάδης εγκατέλειπε τη Σμύρνη:

«...Ο Ελληνισμός της Μ.Ασίας, το ελληνικόν κράτος, αλλά και σύμπαν το ελληνικόν έθνος καταβαίνει εις τον Άδην... Της αφαντάστου ταύτης καταστροφής, βεβαίως αίτιοι είναι οι πολιτικοί και προσωπικοί Σας εχθροί, πλην και Υμείς φέρετε μέγιστον της ευθύνης βάρος, δια δύο πράξεις σας:

Πρώτον, διότι αποστείλατε εις Μ. Ασίαν ως Ύπατον Αρμοστήν ένα τούτ' αυτό παράφρονα και εγωιστήν, φλύαρον, απερροφημένον εν τω αυτοθαυμασμώ και καταφρονούντα και υβρίζοντα και δέροντα και εξορίζοντα και φυλακίζοντα όλα τα υγιά και σώφρονα στοιχεία του τόπου, διότι εν τω φρενοκομείω του βεβαίως δεν είχαν τόπον...

Δεύτερον, διότι πριν αποπερατώσητε το έργον Σας... είχατε την ατυχή και ένοχον έμπνευσιν να διατάξητε εκλογάς...

Από το βιβλίο του Κων/νου Πολίτη, Μικρά Ασία:

«...Ο Στεργιάδης ήταν ένας μισέλληνας, έβριζε πολύ τους μικρασιάτες και τους ονόμαζε τουρκόσπορους, κανένας δεν τον χώνευε, ούτε κι ο Στρατός. Οι αξιωματικοί δεν του έδιναν και τόσο σημασία. Με τον Φρούραρχο δεν τα πήγαιναν καθόλου καλά ούτε και με τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο. Οι Τούρκοι του έκαναν πολλές φορές το τραπέζι. Είχε Τουρκάλες φιλενάδες ως και μια Ιταλίδα. Αυτά τα έλεγε ο κόσμος όλος... Οι Τούρκοι δεν συγχωρούσαν σε καμία περίπτωση σε Τουρκάλα να έχει σχέσεις με χριστιανό, η ποινή ήταν θάνατος, όπου να κρυβόταν θα την σκότωναν. Τις σχέσεις αυτές τις θεωρούσαν μεγάλη προσβολή στη θρησκεία τους. Πώς τώρα οι Τούρκοι επέτρεπαν στον Στεργιάδη να έχει φιλενάδες Τουρκάλες; Οι Τουρκάλες αυτές ήταν μορφωμένες και οι ίδιοι οι Τούρκοι τις εβοήθησαν να πιάσουν σχέσεις με τον Στεργιάδη για να κάνουν τη δουλειά τους, και την έκαναν. Ήταν ένας ηλίθιος γυναικάς και βλάκας. Επίσης και η Ιταλίδα φιλενάδα του έκανε κι αυτή κατασκοπεία. Όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων αυτή είχε πολλή φιλία με τον Βιτάλη, Ιταλό κατάσκοπο και τον οποίο συνέλαβε ο Υπομοίραρχος Τζέμος της αντικατασκοπείας, στο Κορδελιό, στο μπαρ Venus, που σύχναζαν πολλοί μπέηδες. Τόσο ηλίθιος ήταν λοιπόν αυτός ο άνθρωπος που δεν κατάλαβε ότι όλες αυτές που τον περιτριγύριζαν ήταν κατάσκοποι; Και γιατί δεν είχε Ελληνίδες φιλενάδες; Γιατί ήταν αποκρουστικός άνθρωπος. Και γιατί να είναι αποκρουστικός από τις Ελληνίδες και να μην είναι και από τις Τουρκάλες; Γιατί έκαναν τη δουλίτσα τους, γι αυτό. Αυτός ήταν ο Στεργιάδης, ο άνθρωπος που με την παρουσία του εμόλυνε ολόκληρη την Ιωνία μας. Ανάθεμα την ώρα που πάτησε την Σμύρνη μας, η κατάρα μας θα τον βαρύνει στους αιώνες των αιώνων...»

Πηγές:

«Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος» Διονυσίου Κόκκινου

«Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» Γεωργίου Ρούσσου

«Μικρασιατικός Πόλεμος» Σαράντου Καργάκου

«Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας» Γιάννη Κορδάτου

«Επίτομος Ιστορία της εις Μικράν Ασίαν εκστρατείας» Γ.Ε.Σ.
Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού

«Μικρά Ασία» Κων/νου Πολίτη

«Πώς έζησα την καταστροφή της Σμύρνης» Μιχάλη Βαλβαζάνη

«Μετά την Καταστροφή, Σμύρνη – Κατοχή» Χριστιάννας Λούπα